

УДК 332.1

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Шамілева Л.Л. Белорусова М.О.

У даній роботі зроблена спроба розробки методичних засад механізму формування ресурсного потенціалу регіону. З цією метою конкретизовано визначення понять «ресурсний потенціал», «трудовий потенціал», «бюджетний потенціал», зроблено класифікацію наявних ресурсів, запропоновано методологію оцінювання ресурсного потенціалу на базі підбору показників-індикаторів.

Ключові слова: *трудовий потенціал, бюджетний потенціал, методологія оцінювання ресурсного потенціалу.*

Кожна країна від природи водночас з територією отримала свою частку ресурсів і потенціалу у вигляді природних ресурсів, вигідного територіального розташування тощо, а протягом становлення отримала можливість збільшити та вдосконалити його за допомогою власного населення. Здатність країни використовувати цей потенціал ефективно – це шлях до відповідного рівня добробуту країни.

Донецька область володіє надзвичайно потужним природним, соціальним та виробничим потенціалом, вигідним розташуванням на кордоні з Росією. Однак не все це використано ефективно. На сьогодні головним завданням Донецької області є формування якісного ресурсного потенціалу шляхом встановлення збалансованості між основними підсистемами: соціальною, бюджетною, інвестиційною, техніко-технологічною тощо.

Метою цієї статті є з'ясування механізму формування та ролі ресурсного потенціалу регіону на шляху досягнення сталого економічного зростання.

Впродовж останнього десятиліття проблеми ресурсного потенціалу знаходяться в полі зору багатьох вітчизняних науковців. Проблемам трудового потенціалу присвячені наукові праці Онікієнко В.В., Павловського В.А., Петюха В.І., Новикової О.Ф., Шаульської Л.В. та ін. Сучасні дослідження на цю тематику містять теоретичні, науково-методичні, правові питання, пов'язані із забезпеченням розвитку трудового потенціалу в Україні. Здійснено комплексний аналіз стану трудового потенціалу, умов його використання, визначено гостроту проблем збереження і відтворення трудового потенціалу. Запропоновано проект Стратегії розвитку трудового потенціалу України.

Особливості формування та використання бюджетного потенціалу як чинника економічного зростання розглядаються в роботах Пасічника Ю.В., Базилевич В.Д., Баластрик Л.О., Безгубенко Л.М., Деркача Н.І. В останніх дослідженнях на цю тематику з'ясовано сутність бюджетної системи, її ресурсів та потенціалу, визначено термін бюджетного потенціалу, введено застосування системного методу в аналізі процесів економічного зростання, роль в цьому бюджетного потенціалу економіки держави. Особлива увага приділена питанню формування ефективної бюджетної програми.

Наукові дослідження Наєнко Ю.І., Макарова О.В., Кравченко І.С. присвячені проблемам формування соціального потенціалу: визначаються поняття соціального потенціалу, розроблена методологія дослідження соціального капіталу.

Останнім часом вітчизняні економісти вирішальну роль в досягненні сталого економічного зростання відводять інвестиційним ресурсам. В дослідженнях Геєця В.М., Гринькова В.М. розроблена оцінка ефекту від використання інвестиційних ресурсів, з'ясовані необхідні обсяги інвестицій в економіку України. А проблемні питання формування та використання інтелектуального потенціалу пов'язані в першу чергу з іменами Вернадського В.І., Данілішина Б.М., М. Кирпічникова. Дослідження з цього питання містять визначення та необхідність інтелектуальних ресурсів, проблеми їх використання та перехід на новий шлях ведення господарства з використанням інтелекту та духовності.

Найважливішим завданням сучасної регіональної економіки є досягнення сталого економічного зростання та збалансованість між основними підсистемами економіки регіону. Для вирішення цієї задачі необхідним є визначення ресурсного потенціалу регіону, побудова механізму його формування. Для цього необхідно визначити сутність ресурсів економічного зростання, основні блоки яких в ресурсному потенціалі регіону наведені на малюнку 1.

Ресурсний потенціал економіки – загальна спроможність економічної системи виробляти продукцію, вирішувати інші завдання економічного і соціального розвитку. Ця спроможність визначається ста-

ном, розмірами та динамічністю виробництва, його інфраструктури, наявністю резервів, обсягами природних ресурсів і інших елементів національного багатства, культурно-технічним рівнем та мобільністю кадрів.

Блок соціальних ресурсів включає трудові ресурси і трудовий потенціал, людські ресурси і людський потенціал і соціальну інфраструктуру.

Трудові ресурси – частина населення, яка володіє необхідним фізичним розвитком, розумовими здібностями, загальноосвітніми та професійними знаннями, практичним досвідом для використання у суспільно корисній праці.

«Трудовий потенціал – це інтегральна сукупність можливостей населення до трудової, у тому числі підприємницької, інноваційної активності як її суб'єктів. Під сукупністю можливостей розуміється спроможність до творчої, продуктивної праці, до опанування нових знарядь праці, технології та способів трудової діяльності, до вдосконалення своєї професійної майстерності, інноваційної діяльності тощо». [6. с.11]

Трудовий потенціал – головний чинник виробництва. Проблема формування трудового потенціалу є надзвичайно актуальною для Донецького регіону. Основні проблеми формування трудового потенціалу:

- структурна невідповідність професійної підготовки кадрів потребам економіки;
- невідповідність між попитом та пропозицією робочої сили.

Для вирішення цих проблем при формуванні та розвитку трудового потенціалу необхідна точна і достовірна інформація щодо стану ринку праці та підготовки кадрів.

Мал. 1. Структура ресурсного потенціалу регіону і напрями аналізу його складових

Людські ресурси – визначаються наявністю запасу знань, навичок, мотивацій, вони умовно можуть включати:

- 1) біофізичний капітал – це життєві ресурси особистості, її фізичний та психологічний потенціал в контексті здатності до створення вартості;
- 2) соціальний капітал особистості, тобто закладений у людині потенціал соціальної взаємодії, її відношення до визначеного соціального середовища. Впродовж довгого часу соціальний капітал особистості визначався переважно походженням людини, її належністю до тієї чи іншої соціальної групи;
- 3) інтелектуальні ресурси особистості – сформовані в процесі формального та неформального навчання знання, інформація та креативні здібності людини.

Соціальна інфраструктура регіону – сукупність галузей і видів діяльності, які сприяють комплексному відтворенню людини в процесі реалізації його особистих і суспільних потреб через надання різноманітних послуг. Існує багато підходів до питання внутрішнього складу та класифікації складових соціальної інфраструктури. Один з них розглядає три функціонально-цільових компоненти:

- суспільно-політична і інтелектуально-культурна діяльність (освіта, наука, культура, мистецтво, діяльність ЗМІ, суспільні організації, об'єднання);
- відновлення і збереження фізичного здоров'я (охорона здоров'я, фізична культура і спорт, соціальне забезпечення, туризм, охорона та вдосконалення навколишнього середовища);
- комунально-побутове обслуговування (ЖКГ, побутове обслуговування, торгівля, пасажирський транспорт, зв'язок).

Розвиток соціальної інфраструктури включає основні завдання соціальної політики, націленої на покращення якості життя населення, підвищення рівня його добробуту і довголіття, формування і відтворення здорового, творчого покоління. Це перш за все вирішення житлової проблеми, задоволення зростаючих потреб населення в якісному житті, підвищення рівня і якості розвитку соціальної інфраструктури, створення культурної сфери життєдіяльності людини, покращення екологічних умов життя і праці, підвищення професійного рівня працівників як бази збільшення продуктивності праці і зростання обсягів товарів та послуг, створення гарантій соціальної захищеності усіх груп населення, в тому числі молоді і пенсіонерів, задоволення потреб населення у товарах та послугах при підвищенні рівня платоспроможності населення.

Специфіка фінансування об'єктів соціальної інфраструктури виражена в її диференціації на два типи:

- види діяльності, які працюють і розвиваються за рахунок власних ресурсів, та зорієнтовані на госпрозрахунок і отримання прибутку як основну мету своєї діяльності (торгівля, громадянське харчування, побутове обслуговування);
- види діяльності, які існують за рахунок централізованих, територіальних і колективних суспільних фондів споживання. Ці види діяльності повністю або частково зорієнтовані на бюджетні кошти.

Блок інвестиційних ресурсів включає капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, фінансові інвестиції тощо. Інвестиційні ресурси – грошові матеріальні вкладення, спрямовані безпосередньо у виробничі об'єкти, цінні папери, нерухомість. Такі вкладення приносять доходи в майбутньому, дають економічний ефект за декілька років. Унікальність інвестиційних ресурсів як фактора економічного зростання визначається «ефектом мультиплікатора», коли вкладення викликають вторинний притік інвестицій в інші види діяльності і соціальну сферу.

Блок природних ресурсів. *Природні ресурси* — це однорідні складові природи, що є елементами екосистеми і придатні для задоволення певних потреб людини, тобто це – сукупність об'єктів і систем живої і неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину, які використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини і суспільства.

Блок фінансових ресурсів Формування фінансових ресурсів значною мірою залежить від масштабів та ефективності економічного комплексу країни та її регіонів. Серед головних чинників, які

безпосередньо визначають обсяги фінансових ресурсів, утворених на рівні регіонів, є: відмінності між регіонами у рівнях соціально-економічного розвитку; галузева структура регіональних комплексів та їхня дохідність, що визначає обсяги податкової бази; рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктури сільської місцевості; ефективність використання місцевих ресурсів багатогалузевого призначення (трудових, земельних, водних); рівень забруднення навколишнього природного середовища, що призводить до диференціації обсягів витрат у сфері надання державних і громадських послуг і цін на ці послуги.

Під регіональними *фінансовими ресурсами* розуміють сукупність доходів, створених господарським комплексом регіону, і заощадження громадян, а також кошти, що надійшли в результаті їх територіального перерозподілу. Фінансові ресурси складають такі їх види: бюджетні ресурси; ресурси підприємницьких структур усіх форм власності; ресурси централізованих фондів.

Бюджетні ресурси – грошові кошти, які накопичуються та розподіляються в бюджетах усіх рівнів у вигляді доходів. Бюджетний потенціал – це реальні можливості максимального використання наявних ресурсів бюджетної системи протягом визначеного періоду часу для забезпечення сталого економічного розвитку регіону.

Ресурси підприємницьких структур усіх форм власності. Фінанси підприємницьких структур виступають складовою економічних відносин і пов'язані з формуванням, розподілом та використанням грошових доходів і фондів. Вони тісно корелюють з державними фінансами: чим вища продуктивність праці, тим більші розміри продукту, що виробляється фірмою, тим більшу його частину можна вилучити до державної скарбниці. Отже, чим більший обсяг прибутку, тим більш значну його частину можна спрямувати до бюджету й на розширення виробництва, тим вищою буде ефективність виробництва і врешті-решт маса самого прибутку.

Фінансові ресурси підприємницьких структур можна поділити на три групи відповідно до джерел їх формування. До першої групи слід віднести доходи та надходження, які утворюються за рахунок власних та прирівняних коштів. Доходи: прибуток від основної діяльності; прибуток від виконаних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та інші цільові доходи; прибуток від фінансових операцій; прибуток від будівельно-монтажних робіт, які виконуються господарським способом; інші види доходів. Надходження: амортизаційні відрахування; виручка від майна, що вибуло; непоточні пасиви; цільові надходження (плата за утримання дітей тощо); мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві; пайові та інші внески членів трудового колективу; інші види надходжень. До *другої групи* відносяться кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку, а саме: продаж власних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, а також кредитні інвестиції. До *третьої групи* слід віднести надходження коштів від фінансово-банківської системи у порядку перерозподілу. До таких джерел відносяться: фінансові ресурси, що формуються на пайових засадах; страхове відшкодування ризиків; фінансові ресурси, що надійшли від концернів, асоціацій тощо; дивіденди та проценти за цінні папери інших емітентів; бюджетні субсидії, інші види ресурсів.

Ресурси централізованих фондів. Наявність у складі фінансової системи України в якості самостійної ланки централізованих позабюджетних цільових фондів обумовлено необхідністю ефективного перерозподілу публічних фінансових ресурсів. Дані фонди створюються з точно визначеним цільовим призначенням – вирішення соціальних завдань суспільства (наприклад, фінансування виплати пенсій, матеріальної допомоги і т. інш.).

На сьогоднішній день в Україні створено і діють чотири із п'яти передбачених Основами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування цільові страхові фонди: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Питання створення медичного страхування знаходиться на етапі законопроектів, що розглядаються у Верховній Раді України.

Ще одним централізованим позабюджетним цільовим фондом в Україні, який можна розглядати як фонд соціального направлення, є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Централізовані позабюджетні цільові фонди є відносно новими інститутами фінансового рин-

ку. Тому відсутність єдиного законодавчого акту, який би визначав правовий статус централізованих позабюджетних цільових фондів, та суперечливість, нестабільність і безсистемність існуючого законодавства щодо регулювання діяльності зазначених фондів, в якому домінують публічно-правові засади та спрямованість на захист публічних інтересів, є реальним фактором, який привертає увагу науковців до цих проблем.

Блок інноваційних ресурсів містить інформаційні ресурси, інноваційні ресурси, техніку, технологію та адміністративний ресурс. Економічні *інформаційні ресурси* – та частина національних ресурсів, яку складає інформація, що доступна для автоматизованого пошуку, зберігання та обробки: формалізовані та зарезервовані на машинних носіях у вигляді працюючих програм, професійні знання та навички, текстові та графічні документи, а також будь-які інші змістовні дані.

Співвідношення між обсягом економічних інформаційних ресурсів та загальним обсягом національних інформаційних ресурсів є на сьогодні одним з найважливіших економічних показників, які характеризують ефективність їх використання.

Інноваційні ресурси. Інновація – результат трансформації мислення – досліджень, розробок – в нове чи вдосконалене рішення, що може бути використано в практичній діяльності людини. Поява інновації має два джерела: потреба ринку (попит) на визначений продукт. Такий шлях інновації можна назвати еволюційним, винахідництво – інтелектуальна діяльність людини зі створення нового продукту, спрямованого на задоволення попиту, що відсутній на ринку, але може з'явитися з появою цього нового продукту. Це є революційний шлях.

Техніка і технологія. Поступальний розвиток суспільного виробництва, його постійне вдосконалення є фундаментальними закономірностями економічного життя людства. Він заснований на прогресі науки і техніки. Наука – це особливий вид людської діяльності, спрямованої на виробництво нових знань про природу, суспільство та мислення. Винахід та запровадження у виробництво принципово нових науково-технічних розробок призводять до суттєвих змін у трудовому процесі, передбачають розширення продуктивних можливостей людства, як чинника та умови економічного зростання.

Адміністративний ресурс (управління). В сучасному світі будь-який логічно організований крок в сфері державного регулювання суспільних відносин буде таким вважатися, якщо він є об'єктивно необхідним і правомірним, якщо його масштаби погоджені з обсягами реальних ресурсів, якщо існує можливість вибору регулятивних мір, адекватних даній ситуації і, наприкінці, якщо є можливість об'єктивного контролю за виконанням позначеної дії виключно з точки зору досягнення намічених результатів. В цьому розумінні модель адміністративного ресурсу включає чотири підсистеми: формування, ресурси (джерела), реалізація, контроль.

Формування. Елементи підсистеми „Формування регіональної політики” в сукупності повинні вводити в законне русло можливість, а також допустимі форми і методи, напрямки і об'єкти державного регулювання економічного розвитку регіону. До числа цих елементів, перш за все, необхідно віднести Конституцію України і державні закони, розподіл повноважень між рівнями та гілками влади, соціальні права громадян і відповідні нормативи, бюджетний процес та податкову систему, відносини власності і її розподіл між територіальними рівнями, порядок і правила природокористування і т. і. В цей блок повинні входити і такі елементи як інформаційно-аналітичне і прогнозно-аналітичне забезпечення прийняття відповідних рішень. Тільки на основі цієї групи елементів можливо впевнено формувати макроекономічні і загальні соціальні параметри і пропорції державної підтримки регіонального розвитку, встановлювати оцінки, критерії і обмеження використання для цих цілей загальнодержавних ресурсів. При недостатності або ігноруванні таких обґрунтувань державне регулювання територіального розвитку неминує трансформуватися в набір політичних акцій.

Таким чином, в результаті функціонування підсистеми „Формування” повинна, перш за все, з'явитися ідеологія державного регулювання територіального розвитку; по-друге, має бути сформована структура нормативно-правового забезпечення цього регулювання і, по – третє, має бути проведена інформаційно-аналітична оцінка пріоритетів і можливостей держави в сфері територіального розвитку. В межах цього блоку не з'являються ані ресурси, ані конкретні рішення, ані будь-

які дії. Завдання цього блоку – обґрунтування логіки вказаних дій та надати їм законну силу.

Ресурси. Цю підсистему державного регулювання має складати та частина фінансових, майнових, природних та інших ресурсів держави, яку можна виділити на цільове рішення відповідних завдань, а також та частина недержавних ресурсів (засобів приватних осіб, зовнішніх запозичень, муніципальних земель та ін.), яка на законній підставі може бути спрямована на вказані цілі.

Ресурсна підтримка – найважливіша, але не єдина умова дієвого державного регулювання територіального розвитку. Адже значна частина регіонів України сьогодні віддала б перевагу відмові від передачі в загальнодержавний „котел” зібраних в регіоні податків і зборів, ніж отриманню з мізерного та ненадійного джерела державних ресурсів.

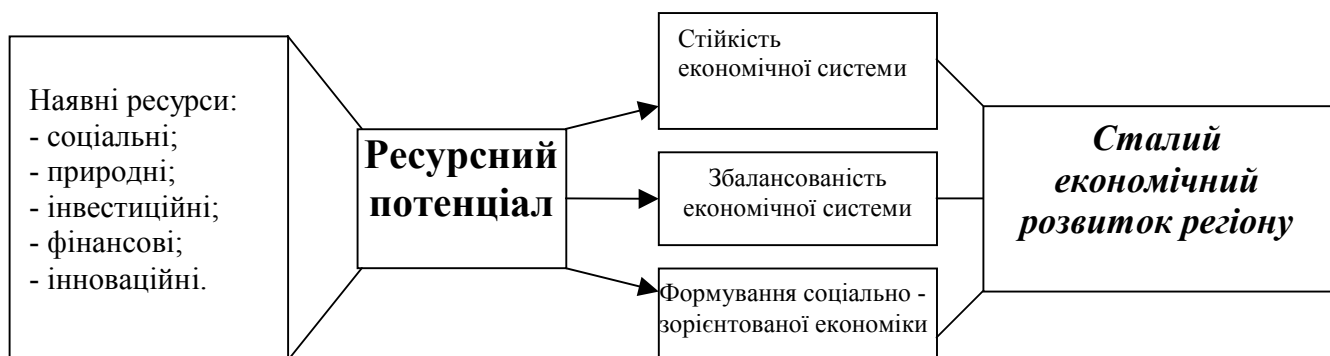
Якість розпорядження блоком ресурсів (саме якість розпорядження, не наявності) є найнадійнішим індикатором обліку загальнонаціональних, державних інтересів в процесі регулювання економічного розвитку. При цьому найважливішими параметрами такої „якості” треба вважати домірність оголошених мір і наявних ресурсів, суспільно-пріоритетне, цільове ті підконтрольне їх використання.

Реалізація. В цей блок входять такі якісно різноманітні міри, як політичні рішення, встановлення на окремих територіях особливих організаційно-правових режимів, проведення спеціальних організаційно-господарських акцій, проведення акцій соціального характеру, ліквідація наслідків надзвичайних екологічних і техногенних ситуацій, організаційно-економічна підтримка традицій і культури окремих меншин, реалізація програм підтримки ТПР, надання господарюючим суб’єктам тимчасових податкових пільг, пріоритетне надання їм державних замовлень або можливостей державних закупівель продукції за завищеними цінами. Саме в цьому блоці зосереджені усі конкретні дії державної селективної підтримки окремих регіонів. Найвідоміша з них – бюджетно-фінансова підтримка, яка реалізується через трансферти. Варто відмітити також програми та проекти технічного сприяння, кредити і позики, надані міжнародними організаціями і окремими державами. Така підтримка має різні механізми реалізації: багатоаспектні та разові або монооб’єктні дії.

Таким чином, арсенал засобів, які реалізують державне регулювання територіального розвитку зараз дійсно великий і різноманітний. Проблема в тому, що більшість цих засобів використовуються безсистемно, їх використання не поєднано в єдину структуру державного регулювання і майже ніколи не є результатом жорсткого критеріального відбору.

Контроль. Він повинен містити забезпечені правом міри всебічного і постійного моніторингу ходу реалізації мір державного регулювання економічного розвитку. При цьому говориться про контроль як за прийняттям рішень, так і за їх виконанням.

Сформувавши якісний ресурсний потенціал регіону можливим стає виконання основної цільової функції регіону (мал.2): досягнення стійкості, збалансованості та соціальної орієнтації економіки буде супроводжуватися сталим економічним зростанням та підвищенням добробуту населення.

Мал. 2. Результат формування якісного ресурсного потенціалу регіону.

Стійкість – найважливіша ознака територіального розвитку передбачає тривалість збереження умов для відтворення потенціалу території (його соціальної, природної, екологічної, господарської тощо складових) в режимі збалансованості та соціальної орієнтації. Тому, надмірна інтенсивність видобутку природних ресурсів (навіть якщо це забезпечить одноразове значне збагачення території) ніяк не може бути використана в концепції стійкого територіального розвитку. Природно, що територіальний розвиток, як будь-який складний процес, не може проходити в строго лінійній

формі; тут можливі як спади, так і підйоми, періоди накопичення та реалізації накопичених резервів розвитку. У зв'язку з цим, параметри стійкості як позитивної (яка збереже загальний напрямок розвитку за умов тимчасових відхилень) динаміки можуть бути виражені відповідними довгостроковими рядами динаміки фактичних та прогнозних характеристик регіональної економічної системи.

Збалансованість. Те ж саме стосується і збалансованості, тобто особливої для кожної регіональної системи пропорції раніше вказаних складових її потенціалу, для забезпечення стійкості та соціальної орієнтації розвитку системи. В сучасних умовах найбільш уразливими є екологічна, природно-ресурсна та соціальна складові потенціалу територіального розвитку Донецького регіону. У той же час, територіальний розвиток не припускає штучної підтримки наявних пропорцій; навпаки, часто такий розвиток можливо лише за умов їх корегування. Так, перехід до сталого та соціально орієнтованого територіального розвитку неможливий без скорочення надмірного соціального навантаження на територію.

Соціальна зорієнтованість. Найбільш очевидна та до цих пір не до кінця врахована ознака територіального розвитку – соціальна орієнтація, тобто оцінка вектора та кількісних параметрів регіональних ситуацій перш за все по тому, як вони впливають на рівень та якість життя населення. Це особливо важливо розуміти саме в наш час, коли господарському виживанню підпорядковано майже все. Динаміка реального рівня споживання соціальних благ, народжуваність та дитяча смертність, параметри фізичного та духовного здоров'я, освіти, тривалість життя мають бути головними показниками територіального розвитку. Природно, що соціальна домінанта територіального розвитку має бути збалансована з природними, економічними та іншими ресурсами території.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вище розглянутий підхід слід зазначити, що механізм формування ресурсного потенціалу регіону на шляху досягнення сталого економічного зростання повинен враховувати сукупність елементів у потрібних співвідношеннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы: Теория и практика государственного регулирования территориального развития. -М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 368 с.
2. Макарова О.В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки: моногр. – К.: Ліра-К, 2004. – 328 с.
3. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: моногр. – К.: КНЕУ, 2006. -392 с.
4. . Морозов О.Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал: моногр. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток. Лтд», 2005. – 352 с.
5. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: моногр. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 642 с.
6. Регіональні проблеми формування трудового потенціалу і шляхи їх вирішення: моногр. / Н.Д. Лукьянченко, В.П. Антонюк, Л.В. Шаульська, Л.Л. Шамілева та ін./ МОН України. Донецький національний ун-т; НАН України. Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк, 2004. – 340 с.
7. Шаульська Л.В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України: моногр. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки пром-ті 2005. – 502 с.